

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»**

Факультет суспільних і прикладних наук

Кафедра естрадно-вокального мистецтва

ЗАТВЕРДЖЕНО:
проректором з методичної роботи

_____ Ярослав ШТАНЬКО
“ ____ ” _____ 2025 р.

МУЗИЧНА ПЕДАГОГІКА

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань:	В Культура та мистецтво
Спеціальність:	В5 Музичне мистецтво
Освітньо-професійна програма:	Естрадний спів
Освітній рівень:	перший (бакалаврський)
Статус дисципліни:	обов’язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання:	українська

**Івано-Франківськ
2025**

РОЗРОБНИК:

доктор філософії, старший викладач кафедри
естрадно-вокального мистецтва

Ольга БОРИН

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри естрадно-вокального мистецтва,
протокол № 1 від «27» серпня 2025 р.
Завідувач кафедри

Наталія ТОЛОШНЯК

УЗГОДЖЕНО:

Гарант ОПП

Наталія ТОЛОШНЯК

СХВАЛЕНО:

на засіданні Науково-методичної ради,
протокол № 1 від «29» серпня 2025 р.

е-mail	olha.v.boryn@ukd.edu.ua
Номер аудиторії чи кафедри	Кафедра естрадно-вокального мистецтва, ауд. 608
Посилання на сайт	https://ukd.edu.ua/person/olha-boryn
Сторінка курсу в СДО	https://online.ukd.edu.ua/course/view.php?id=4679

ВСТУП

Анотація навчальної дисципліни. Навчальна дисципліна «Музична педагогіка» є однією з центральних профільюючих дисциплін, яка спрямована на становлення професійної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, передбачає оволодіння теоретичними знаннями і практичними навичками, необхідними для роботи в якості вчителя музичного мистецтва у різних закладах музичної освіти.

Мета навчальної дисципліни: підготовка компетентного конкурентоспроможного фахівця в галузі музичної освіти, здатного забезпечити навчання, виховання й розвиток учнів засобами музичного мистецтва.

Завдання дисципліни:

- узагальнення положень музичної педагогіки як науки;
- вивчення основних закономірностей і принципів музичної освіти;
- студіювання методологічних підходів, які доцільно використовувати в освітньому процесі в закладах позашкільної спеціалізованої музичної освіти;
- удосконалення рівня методичної та виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва;
- розвиток творчих і наукових здібностей студентів, які є ключовими для формування музично-педагогічної і виконавської підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати:**

- основні концептуальні наукові та практичні положення дисципліни;
- сутність професійної діяльності музиканта-педагога;
- основні принципи, методи і поняття;
- підходи до навчання музики у школі і позашкільних закладах освіти.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **вміти:**

- на практиці використовувати набуті знання;
- опанувати прийоми та методи навчання музики у школі і позашкільних закладах освіти;
- ефективно здійснювати педагогічну діяльність.

Професійні компетентності та результати навчання, яких набувають здобувачі освіти внаслідок вивчення навчальної дисципліни «Музична педагогіка»

Шифр та назва компетентності	Шифр та назва програмних результатів навчання
------------------------------	---

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 4. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК 6. Навички міжособистісної взаємодії. ЗК 9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК 13. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість. ЗК 15. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК 18. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.	ПРН 7. Володіти методами опрацювання музикознавчої літератури, узагальнення та аналізу музичного матеріалу, принципами формування наукової теми та розуміння подальших перспектив розвитку даної проблематики в різних дослідницьких жанрах. ПРН 13. Вміти здійснювати педагогічну діяльність. ПРН 16. Виявляти розуміння фінансово-адміністративних принципів організації мистецьких заходів, закладів культури та музичної освіти.
СК 4. Здатність усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва. СК 7. Здатність володіти науково-аналітичним апаратом та використовувати професійні знання у практичній діяльності. СК 12. Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності. СК 13. Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків. СК 14. Здатність демонструвати базові навички ділових комунікацій. СК 18. Здатність свідомо поєднувати інновації з усталеними вітчизняними та світовими традиціями у виконавстві, музикознавстві та музичній педагогіці.	

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс	1		
Семестр	2		
Кількість кредитів ЄКТС	3		
Аудиторні навчальні заняття		денна форма	заочна форма
	лекції	14 (в годинах)	2 (в годинах)
	семінари, практичні	28 (в годинах)	6 (в годинах)
Самостійна робота		48 (в годинах)	82 (в годинах)
Форма підсумкового контролю	Екзамен		

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Пререквізити	Постреквізити
Загальна педагогіка і психологія	Концертна практика
	Педагогічна практика
	Методика роботи з вокальним ансамблем
	Методика викладання естрадного співу

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Перелік тем лекційного матеріалу

**Тема 1. Музична педагогіка як галузь гуманітарного знання
(2 год.)**

Сутність музичної педагогіки. Об'єкт, предмет та категорії музичної педагогіки. Сучасні тенденції розвитку музичної освіти.

Питання на самостійне вивчення: Сучасні тенденції розвитку музичної освіти.

Література: 2, 5, 6, 9.

Тема 2. Методологічні основи музичної педагогіки (2 год.)

Наукові підходи в музичній педагогіці. Методологічні принципи музичної педагогіки. Методи дослідження в галузі музичної педагогіки.

Питання на самостійне вивчення: Загальнонаукові і спеціальні методи.

Література: 3, 4, 6, 9, 10.

Тема 3. Історичні етапи розвитку світової музичної педагогіки (2 год.)

Музика в контексті естетико-педагогічної думки Давньої Греції. Специфіка релігійно-музичного виховання в добу Середньовіччя. Музично-естетичні та виховні гуманістичні ідеали Відродження. Просвітницькі ідеї музичного виховання. Думки представників німецької класичної філософії. Системи музичного виховання XVIII-XIX ст. Найвідоміші системи музичного виховання у XX ст.

Питання на самостійне вивчення: Сучасні системи музичного виховання

Література: 2, 4, 8, 11, 16.

Тема 4. Музична дидактика та її основні категорії (2 год.)

Музична дидактика. Музичні знання. Інтеграція знань та міжпредметні зв'язки у процесі навчання музики.

Питання на самостійне вивчення: Розвиток музичних вмінь і навичок.

Література: 2, 6, 9, 10.

Тема 5. Методи навчання в музичній педагогіці (2 год.)

Поняття методу. Класифікація методів. Словесні та наочні методи в музичній педагогіці.

Питання на самостійне вивчення: Група практичних методів: рухи, гра в оркестрі, імпровізація мелодій, малювання.

Література: 1, 4, 6, 8, 11.

Тема 6. Форми організації музично-педагогічного процесу (2 год.)

Форми організації навчання. Урок музики як цілісна форма. Основні принципи уроку музики. Типи уроків музики за формою та змістом.

Питання на самостійне вивчення: Концепція уроку музики.

Література: 1, 3, 6, 8, 9.

Тема 7. Професійна діяльність музиканта-педагога (2 год.)

Конструктивна діяльність викладача. Організаційно-управлінські питання музично-педагогічної діяльності. «Комунікативне ядро» педагогічної діяльності музиканта. Дослідницька та творча діяльність викладача музики.

Питання на самостійне вивчення: Гуманістична спрямованість діяльності музиканта педагога.

Література: 2, 4, 6, 8, 11.

Зміст практичних занять

Тема 1. Музична педагогіка в системі педагогічних наук

Заняття 1. *Педагогіка як наука: основні завдання, функції та поняття.* Музична педагогіка в системі педагогічних наук. Зв'язки музичної педагогіки з іншими науками. Музикознавство та музична педагогіка. Психологія та музична педагогіка (2 год.)

Тема 2. Історія виникнення та розвитку української музичної педагогіки

Заняття 2. *Джерела виникнення української музичної педагогіки.* Музично-педагогічний досвід минулого. Сучасні музично-педагогічні явища та дослідження. Передовий науковий музично-педагогічний досвід (2 год.)

Заняття 3. *Етапи становлення та розвитку музичної педагогіки в Україні.* Київська Русь. Слов'янське Відродження. Українське бароко. Народницький етап. Становлення національної системи освіти. Музично-педагогічна думка в період радянської ідеології. Розвиток музичної педагогіки незалежної України (2 год.)

Тема 3. Методи дослідження в галузі музичної педагогіки

Заняття 4. *Методи дослідження.* Метод спостереження. Бесіда, пояснення. Інтерв'ювання, анкетування. Вивчення робіт учнів, вивчення педагогічної документації (2 год.)

Тема 4. Зміст музичного навчання та його складові

Заняття 5. *Музичне навчання та його складові.* Музичні здібності дітей та їхній розвиток як складова змісту музичного навчання. Розвиток музичних вмінь і навичок. Поняття таланту та обдарованості. Дидактичні принципи цілісного музично-педагогічного процесу (2 год.)

Тема 5. Методи музичного навчання

Заняття 6. *Методи музичного навчання.* Методи розвитку музичного сприйняття. Методи стимулювання музичної діяльності. Методи розвитку емпатії. Особливості їх застосування на практиці (2 год.)

Тема 6. Форми організації музично-педагогічного процесу

Заняття 7. *Методика викладання уроків музики.* Форми організації навчання музики. Урок музики як основна форма музичного навчання. Основні принципи проведення уроків з музики. Класифікація уроків з музики (2 год.)

Заняття 8. *Урок музики в школі.* Підготовка уроку з музики в школі. План і конспект уроку (2 год.).

Заняття 9. *Форми організації позакласних музичних занять.* Організація позакласних музичних занять. Підготовка до позакласних музичних занять (2 год.)

Заняття 10. *Форми організації музичних занять в системі спеціалізованої позашкільної освіти.* Заклади позашкільної освіти: типологія і специфіка організації роботи. Організація музичних занять в системі позашкільної освіти. Підготовка до уроку музики в системі позашкільної освіти (2 год.)

Тема 7. Системи і технології музичного виховання

Заняття 11. *Сутність процесу музичного виховання.* Система музичного виховання З. Кодая. Система музичного виховання К. Орфа. Болгарський метод «Столбіца» Б. Тріčkова. Вальдорфська школа (2 год.)

Заняття 12. *Відродження «забутих» українських музично-педагогічних традицій.* Система музичного виховання М. Лисенка. Музичне виховання за М. Леонтовичем. Система музичного виховання К. Стеценка. Система музичного виховання М. Колесси. Сучасний педагогічний досвід (2 год.)

Тема 8. Планування і педагогічна оцінка результатів музичного виховання

Заняття 13. *Методичні основи планування уроку музики.* Облік та оцінювання результатів музичного виховання. Види оцінювання (2 год.)

Заняття 14. *Оцінка результатів музичного виховання.* Критерії оцінки концертних виступів та результатів навчання учня. Специфіка конкурсної оцінки музиканта-виконавця (2 год.)

Зміст самостійної роботи студентів

Розподіл годин, виділених на вивчення дисципліни «Музична педагогіка»

Найменування видів робіт	Розподіл годин	
	денна форма	заочна форма
Самостійна робота, год, у т.ч.:	48	82
Опрацювання матеріалу, викладеного на лекціях	14	2
Підготовка до практичних занять та контрольних заходів	14	6

Підготовка звітів з практичних робіт	6	6
Підготовка до поточного контролю	7	6
Опрацювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення	7	62

ПОЛІТИКА КУРСУ

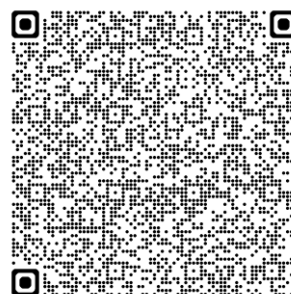
1) щодо системи поточного і підсумкового контролю

Організація поточного та підсумкового семестрового контролю знань студентів, проведення практик та атестації, переведення показників академічної успішності за 100-бальною шкалою в систему оцінок за національною шкалою здійснюється згідно з “Положенням про систему поточного і підсумкового контролю, оцінювання знань та визначення рейтингу здобувачів освіти”. Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

2) щодо оскарження результатів контрольних заходів

Здобувачі вищої освіти мають право на оскарження оцінки з дисципліни отриманої під час контрольних заходів. Апеляція здійснюється відповідно до «Положення про політику та врегулювання конфліктних ситуацій». Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

3) щодо відпрацювання пропущених занять

Згідно “Положення про організацію освітнього процесу” здобувач допускається до семестрового контролю з конкретної навчальної дисципліни (семестрового екзамену, диференційованого заліку), якщо він виконав усі види робіт, передбачені на семестр навчальним планом та силабусом/робочою програмою навчальної дисципліни, підтвердив опанування на мінімальному рівні результатів навчання (отримав ≥ 35 бали), відпрацював визначені індивідуальним навчальним планом всі лекційні, практичні, семінарські та лабораторні заняття, на яких він був відсутній. Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

4) щодо дотримання академічної доброчесності

“Положення про академічну доброчесність” закріплює моральні принципи, норми та правила етичної поведінки, позитивного, сприятливого, доброчесного освітнього і наукового середовища, професійної діяльності та професійного спілкування спільноти Університету, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання. Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

5) щодо використання штучного інтелекту

“Положення про академічну доброчесність” визначає політику щодо використання технічних засобів на основі штучного інтелекту в освітньому процесі. Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

6) щодо використання технічних засобів в аудиторії та правила комунікації

Використання мобільних телефонів, планшетів та інших гаджетів під час лекційних та практичних занять дозволяється виключно у навчальних цілях (для уточнення певних даних, перевірки правопису, отримання довідкової інформації тощо). На гаджетах повинен бути активований режим «без звуку» до початку заняття. Під час занять заборонено надсилання текстових повідомлень, прослуховування музики, перевірка електронної пошти, соціальних мереж тощо. Під час виконання заходів контролю використання гаджетів заборонено (за винятком, коли це передбачено умовами його проведення). У разі порушення цієї заборони результат анулюється без права перескладання. Комунікація відбувається через електронну пошту і сторінку дисципліни в Moodle.

7) щодо зарахування результатів навчання, здобутих шляхом формальної/інформальної освіти

Процедури визнання результатів навчання, здобутих шляхом формальної/інформальної освіти визначаються «Положенням про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та / або інформальної освіти». Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни застосовується комплекс методів для організації навчання студентів з метою розвитку їх логічного та абстрактного мислення, творчих здібностей, підвищення мотивації до навчання та формування особистості майбутнього фахівця в галузі культури і мистецтва.

Програмний результат навчання	Метод навчання	Метод оцінювання
ПРН 7. Володіти методами опрацювання музикознавчої літератури, узагальнення та аналізу музичного матеріалу, принципами формування наукової теми та розуміння подальших перспектив розвитку даної проблематики в різних дослідницьких жанрах.	Розповідь, пояснення, бесіда, демонстрування, комп'ютерні і мультимедійні методи. Дедуктивний, аналітичний метод. Метод порівняння та узагальнення.	Усне опитування, поточний контроль, тестовий контроль Екзамен
ПРН 13. Вміти здійснювати педагогічну діяльність.	Пояснення, бесіда, демонстрування, комп'ютерні і мультимедійні методи. Аналітичний метод. Метод порівняння та узагальнення.	Усне опитування, поточний контроль Екзамен
ПРН 16. Виявляти розуміння фінансово-адміністративних принципів організації мистецьких заходів,	Дедуктивний, аналітичний метод. Метод порівняння та узагальнення.	Усне опитування, поточний контроль

закладів культури та музичної освіти.		
---------------------------------------	--	--

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Вид	Зміст	% від загальної оцінки	Бал	
			min	max
Поточні контрольні заходи	всього	60	35	60
Підсумкові контрольні заходи	екзамен	40	25	40
Всього:	-	100	60	100

Процедура проведення контрольних заходів, а саме поточного контролю знань протягом семестру та підсумкового семестрового контролю, регулюється «Положенням про систему поточного та підсумкового контролю оцінювання знань та визначення рейтингу студентів».

Фіксація **поточного** контролю здійснюється в “Електронному журналі обліку успішності академічної групи” на підставі чотирибальної шкали - “2”; “3”; “4”; “5”. У разі відсутності студента на занятті виставляється “н”. За результатами поточного контролю у Журналі, автоматично визначається підсумкова оцінка, здійснюється підрахунок пропущених занять.

Усі пропущені заняття, а також негативні оцінки студенти зобов'язані відпрацювати впродовж трьох наступних тижнів. У випадку недотримання цієї норми, замість “н” в журналі буде виставлено “0” (нуль балів), без права перездачі. Відпрацьоване лекційне заняття в електронному журналі позначається літерою «в».

Оцінки повинні відповідати таким критеріям:

«відмінно» – здобувач володіє необхідними знаннями та навичками, вміє застосувати їх на практиці; демонструє високий рівень засвоєння теоретичного матеріалу; відповідально підходить до виконання поставлених завдань, творчо та креативно мислить; проявляє активність, ініціативність та самостійність;

«добре» – здобувач володіє необхідними знаннями та навичками, вміє застосувати їх на практиці; демонструє високий рівень засвоєння теоретичного матеріалу; інколи допускається несуттєвих помилок, проте може їх виправити з

допомогою педагога; відповідально підходить до виконання поставлених завдань, творчо та креативно мислить;

«задовільно» – здобувач на достатньому рівні володіє необхідними знаннями та навичками, частково вміє застосувати на практиці; демонструє задовільний рівень засвоєння теоретичного матеріалу; інколи допускається помилок, проте може їх виправити лише з допомогою педагога; відповідально підходить до виконання поставлених завдань;

«незадовільно» – здобувач на недостатньому рівні володіє необхідними знаннями та навичками, частково вміє застосувати їх на практиці; демонструє незадовільний рівень засвоєння теоретичного матеріалу; часто допускається помилок; не підходить відповідально до виконання поставлених завдань.

До підсумкового контролю допускаються студенти які за результатами поточного контролю отримали не менше 35 балів. Усі студенти, що отримали 34 балів і менше, не допускаються до складання підсумкового контролю і на підставі укладання додаткового договору, здійснюють повторне вивчення дисципліни впродовж наступного навчального семестру. За результатами підсумкового контролю (диференційований залік/екзамен) студент може отримати 40 балів. Студенти, які під час підсумкового контролю отримали 24 бали і менше, вважаються такими, що не здали екзамен/диференційований залік і повинні йти на перездачу.

Загальна семестрова оцінка з дисципліни, яка виставляється в екзаменаційних відомостях оцінюється в балах (згідно з **Шкалою оцінювання знань за ЄКТС**) і є сумою балів отриманих під час поточного та підсумкового контролю.

Шкала оцінювання знань за ЄКТС:

Оцінка за національною шкалою	Рівень досягнень, %	Шкала ECTS
Національна диференційована шкала		
Відмінно	90 – 100	A
Добре	83 – 89	B
	75 – 82	C
Задовільно	67 – 74	D
	60 – 66	E
Незадовільно	35 – 59	FX
	0 – 34	F

Національна недиференційована шкала		
Зараховано	60 – 100	-
Не зараховано	0 – 59	-

Студенти, які не з'явилися на екзамені без поважних причин, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна

1. Музично-педагогічні системи та концепції ХХ століття : підручник / Ніколаї Г. Ю., Черкасов В. Ф. та ін.; за аг. ред. канд. пед. наук, проф. Тайнелі Е. З. Вид. 2-ге. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. Харків, 2018. 433 с.
2. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
3. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
5. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка : підруч. Вид. 3-тє, допов. Київ : НАКККіМ, 2016. 264 с. URL: <https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/shulgina.ukr.muz.pedagogika-pidruchnyk-2016-nov.pdf>

Додаткова

6. Береза А. В. Педагогічно-виконавська практика майбутнього вчителя музики : навч.-методич. посіб. / видання 2-ге, доп. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 184 с.
7. Борин О. В. Заклади позашкільної освіти у розвитку дитячої вокальної творчості. *Актуальні питання культурології: альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства* / ред. В. Г. Виткалов. Рівне: РДГУ, 2020. Вип. 20. С. 135–141.
8. Борин О. В. Компоненти діяльності педагога у процесі музично-естетичного виховання обдарованих дітей. *Матеріали V Всеукраїнського наук.-практ. симп. «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (м. Івано-Франківськ, 14 трав. 2021 р.)*. Івано-Франківськ: Ред.-вид. від. ЗВО «Університет Короля Данила», 2021. С. 22–25.
9. Вергунова В. С. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до організації музично-виховних шкільних заходів. *Теорія і методика*

мистецької освіти: зб. наук.-метод. статей. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 23–29.

10. Вишпінська Я. М. Готуємось до професії вчителя музики (Вступ до спеціальності) : навч. посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 112 с.
11. Гавацко Е. П. Формування вокальних навичок у вихованців студії естрадного співу: науково-методичний посібник. Ужгород, 2017. 65 с.
12. Губа Б. Р. Управлінська культура викладача як психолого-педагогічний феномен. *Вісник Черкаського національного університету. Серія Педагогічні науки*. 2020. № 4. С. 170–176.
13. Лісовий В. А., Мельничук Я. М., Бойчук І. І. Основний музичний інструмент (фортепіано) : навч.-метод. посіб. Чернівці: Рута, 2007. 70 с.
14. Ніколаї Г. Ю. Педагогічні спеціальності в системі вищої музичної освіти: європейський контекст. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : Збірник наукових праць. Харків: ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2007, Вип. 20. С. 163–176.
15. Олексюк О. М., Ткач М. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі : посіб. Київ : Знання України, 2009. 123 с
16. Ростовський О. Я. Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки: навч. посібник. Ніжин : Вид-во НДПУ, 2003. 193 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

17. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
18. Сайт «Педагогічна бібліотека». URL: <http://pedlib.ru/>
19. Вікіпедія – відкрита інтернет-енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>
20. Розділ «Навчальні посібники» Нотного архіву Бориса Тараканова. URL: <http://notes.tarakanov.net/study.htm>
21. Наукова бібліотека національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. URL: www.hklib.npu.edu.ua
22. Цифрова бібліотека України. URL: www.elib.org.ua
23. Сайт Книжкової палати України. URL: www.ukrbook.net